

«Centralblatt», που δημοσίεψε άρθρο του Dieterich για τη Δημοτική, έγραψε ο Χατζηδάκης γράμμα θυμωμένο· γράμμα θυμωμένο έγραψε και στον Brugmann! Μπορεί και νάν τονε φοβέρισε πώς θά τον πάθει! Και οι Γερμανοί, καθώς κ' οι Γάλλοι, θά ξεκαρδίζονται στα γέλια με τον Ιερό πόλεμο που κήρυξαν κατά της Δημοτικής τ'α καμαρωμένα πρωτοπαλικάρα της καθαρεύουσας.

Και σ' άλλο «έπίσης σοβαρόν διάβημα προέβη» ο κ. Χατζηδάκης· έπαψε από καιρό νά στέλνει τ'α βιβλία του στον Krumbacher· έκοψε δηλ. κάθε διπλωματική σχέση μαζί του.

*

ΦΟΒΕΡΟΣ φαρσέρ θάναι ο φωτογράφος Ξανθόπουλος. Πήγε ο κ. Πολυβίος Δημητρακόπουλος νά φωτογραφηθεί, κ' έπειδή φαίνεται, ή πλάκα δέν εΐταν τόσο καλή, βγήκε στον ύμνο του κ. Δημητρακόπουλου κάποιος άσπρος λεκές κι ο καλός σου ο φωτογράφος τον έπεισε πώς ο λεκές αυτός είναι τ'ο πνέμα του Βίχτωρα Ούγκώ που φωτογραφήθηκε μαζί του. Και τώρα ο κ. Δημητρακόπουλος χαλάει τον κόσμο στις φημερίδες φωναζοντας πως συνεργάζεται πάντα με τ'ο Βίχτωρα Ούγκώ και γι' αυτό τ'ο πνέμα του βρίσκειται αδερφωμένο με τ'ο δικό του και στιγμή δέν τον παραιτά.

Λυπούμαστε πολύ γιά τ'ο σέρισμο του φωτογράφου, γιατί επιτέλους μπορεί νά μήν παραδεχόμεστε πώς ο κ. Δημητρακόπουλος είναι μεγαλοφυΐα, μά αυτό δέν θά πεί πώς τονε θαρούμε κι άθροπο κωμικό, που νά μπορεί κάθε φωτογράφος νά παίξει μαζί του και νάν του κολνάει τενεκέ στην ούρά της ραντεγκότας του. Έχει τόσα άστεία υποκείμενα ή Άθήνα και μπορούσε νά παίξει μαζί τους ο Ξανθόπουλος. Δέν του είναι όμως συγχεμένο ποτέ νά παίξει με' ένα συγγραφέα, όσο και αν ο συγγραφέας αυτός λέγεται Δημητρακόπουλος κ' έχει στη ράχη του, μαζί με τ'ο πνέμα του Ούγκώ και με τόσα άλλα, και ένα «Μυστικό της ζωής».

*

ΔΗΜΟΣΙΕΥΤΗΚΕ τις προάλλες σ' όλες της Άθηναϊκές φημερίδες ένα ύβριστικότατο γράμμα κάποιου Φραντζέζου, που όσο δούκας κ' ευγενής κι αν είναι, άποδείχτηκε άγενέστατος, άφου με χαμάλικες κι άναντρες φράσεις έθριζε μία έλληνική οικογένεια. Οι φημερίδες μας τ'ο δημοσίεψαν τ'ο γράμμα αυτό, γιατί πλερωθήκανε βέβαια, μά τήν άλλη μέρα όλες, και πρώτη πρώτη ή «Έστία» που δημοσίεψε τ'ο γράμμα και Γαλλικά και Ρωμαιοίκα, θυμηθήκανε πώς είναι έλληνικές φημερίδες και βρίσανε τον κ. Δούκα γιά τήν άδιάντροπη και άναντρη γλώσσα του.

Στις καμαρωμένες αυτές Μαγδαληνές μπορεί νά πεί κανείς· «Α νομίζετε πώς τ'ο γράμμα του Λασάλ Ροσεμώρ έθριζε και ξευτέλιζε Έλληνική οικογένεια, έπρεπε νά μήν τ'ο δημοσίεψετε, κι άς σας πλέρουνε με εικόσοφραγκα κάθε λέξη· τώρα που τ'ο δημοσίεψατε βουβαθήτε, γιατί είναι έπίσης άναντρο νά φάτε του άθρώπου τον παρά κ' ύστερα νάν τονε βρίζετε».

*

«ΘΟΛΟΥΤΑΙ ο Πολιτικός Όρίζων». Φράση στερεότυπη του Άθηναϊκού τύπου που μπαίνει σέ κυκλοφορία πάντα τέτια εποχή, όταν τύχει. σάν και φέτο, νά μήν έχει άκόμα άνοιξει ή Βουλή,

Τή φορά αυτή τον «ορίζοντα» τονε θολώνει ο κ. Μπουφίδης, ακολουθούμενος από «μάζα δυσχερησθέντων Κυβερνητικών βουλευτών» οι οποίοι κτλ. είναι πρόθυμοι νά ξεθολώσουν και νά γαληνέψουν τον «ορίζοντα» στα θά τους δοθούνε τ'α ρουσαφέτια που ζητούν. Και θάν τους δοθούνε, γιατί ή Κυβέρνηση δέν έχει, φαίνεται, ακόμα κέφι νά πέσει και νά δει πρωθυπουργό τ'ο χαριτωμένο κ. Μπουφίδη.

αίστημα· γιά τούτο και στον πόνο τους άκόμη τους άνοιγε τήν καρδιά, χωρίς νά καταλάβουνε τί τους τήν άνοίγει.

Τήν ήθική δυναμή της ή Κατινούλα πάντα τήν είχε· σάν της ξεγλιστρούτε καμιά φορά κ' έφεβγε, άπλωνε και τήν άρπαζε γλήγορα. Τήν κεριακή που ήρθε ο Άντριάς, ή διαθήκη της, έννοείται, χρυσή, σά νά ξύπνησε πάλε μέσα της τ'ο κουράγιο. Κι ως τόσο τή δεφτέρα και τήν τρίτη, που τή βασάνισε ή φούσκα, δέν κρατήθηκε, τ'ο φώναξε και μπροστά στον Άντρία πώς φτάνει της πιά, πώς θέλει, θέλει νά πεθάνη.

(άκολουθεί)

ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ

Στήν τόση κίνηση που τ'ο φετεινό καλοκαίρι έγινε γύρω σέ έργα, σέ συγγραφείς, και σέ ήθοποιούς, ή κριτική των έφημερίδων, ή εύκολη ρεπορτερίστικη κριτική,μίλησε κάμποσο, θορύβησε άρκετά, και μπορούμε εξαίρετα νά πούμε πώς δέν φειδωλεύτηκε καθόλου σ' επαίνους, σέ θαμασμούς, και τ'ε λιθανίσματα. Έκανε πολύ καλά και δέν είμαστε βέβαια έμεις που θά τήν κατηγορήσουμε. Η κριτική των έφημερίδων τέτοια πάντα στάθηκε κι' ούτε μπορεί έσως κι' ούτε πρέπει νά είναι άλλιότιμη. Οι λίγες γραμμές που ο τύπος μας αφιερώνει στο θέατρο, δέν άρκούνε γιά συστηματική κρίση μ'όλα τ'α στοιχεία της φιλολογικής άνάλυσης ενός έργου. Ύστερα κ' οι άνθρωποι που καταπιάνονται τέτοια δουλειά δέν έχουν τ'α εφόδια που απαιτούνται· είναι δημοσιογράφοι σκέτοι χωρίς τή φιλολογική μόρφωση τήν άπαραίτητη. Στόν τόπο μας έχουν πολύ μπερδευτεί τ'α όρια της δημοσιογραφίας και της φιλολογίας ώστε νά μή γίνεται καμιά σκεδόν διάκριση στις δυό αυτές ιδιότητες. Κάποτε κι' αυτοί ακόμα οι ρεπορτερ νομίζουν πώς δουλειά τους είναι ή κριτική ενός έργου, όπως δουλειά τους είναι ή μεταφορά εϊδήσεων άπ' τήν άστυνμία στα γραφεία της έφημερίδας. Βλέπετε, έχουν τόση σχέση τ'α δυό αυτά πράματα. Γι' αυτό τ'ο λόγο έχω τήν ιδέα πώς καλλώνουν οι άνθρωποι κι' αντί νά κρίνουν περιορίζονται μόνο νά λιθανίζουν άδιάκοπα συγγραφείς, έργα και ήθοποιούς, άφου ούτε συγγραφείς είδαν ή διάβασαν καλλίτερους, ούτε ήθοποιούς άκουσαν. Η κριτική των Έλληνικών έφημερίδων άναγκαστικά τέτοια είναι και τέτοια θά μείνη όσο οι στήλες τους είναι χωράρια άδέσποτα όπου ο καθένας τους λεύτερα όργώνει.

*

Υπάρχουν όμως και κριτικές που δημοσιεύτηκαν σέ περιοδικά με τήν υπογραφή γνωστών λογογράφων, που έχουν βέβαια όλη τή φιλολογική μόρφωση που απαιτείται γιά τήν κρίση ενός έργου. Κι' αυτές όμως δέν φειδωλεύτηκαν σέ λιθανίσματα, κι' αυτές άνακήρυξαν μεγάλους συγγραφείς, κι' αυτές έκριναν χωρίς νά κρίνουν. Δέ μιλω έδώ γιά έργα ούτε γιά συγγραφείς· δέ γνωρίζω κανένα συγγραφέα ούτε μ'ένδιαφέρει κανένα έργο. Ο λόγος είναι γιά κριτικές. Μπορεί οι συγγραφείς νά είναι μεγάλοι και τ'α έργα τους άριστουργήματα. Αυτό θά μάς τ'ο π'θ θά μάς τ'ο άποδείξη βέβαια ο κριτικός. Οι κρίσεις όμως που διαβάσαμε, τέτοιο πράμα δέν μάς τ'ο άποδείξανε, μάς τ'ο περιγράφανε μόνο. Σ' άλλους τόπους λιγώτερο σφούς και μεγάλους, σέ τόπους που άφθνη είναι ή φιλολογική παραγωγή, και που άνάμεσα σέ πλήθος των βιβλίων και των θεάτρων ο άναγνώστης ή ο θεατής βρίσκεται σ' άπορία ποιο βιβλίο νά διαβάση, ή ποιο θεατρικό έργο νά πάη νά δ'η, βγαίνει ο κριτικός, που δουλειά του είναι πολλά νά διαβάξη και πολλά νά βλέπη, και τού λέει, τού υποδείχνει τί πρέπει νά διαβάση και τί πρέπει νά δ'η, άποδείχνοντας συνάμα και τ'ο γιατί. Μ' άλλα λόγια ο ξένος κριτικός που θά γράψη τή γνώμη του, καταδέχεται νά τή δικαιολογήση και νά εκθέση ολόκληρη τή σειρά των σκέψεων που τον έφεραν σέ τούτο ή σέ κείνο τ'ο συμπέρασμα. Έδώ όμως ένα τέτοιο πράμα πουθενά δέν γίνεται. Οι δικοί μας κριτικοί (ο λόγος γιά τους θεατρικούς) πετούν έτσι τήν άτομική τους γνώμη σάν άξίωμα, περιγράφουν τήν ύπόθεση του έργου, και κλείνουν τήν κρίση τους μ' έπιφωνήματα θαμασμού ή με έιρωνικά άστεία. Έτσι νομίζουν πώς έγραψαν κριτικές. Η άνάλυση της ψυχής ενός έργου, τού έσωτερικού συνδέσμου που ένώνει τή ζωή των ήρώων του, των μεγάλων κοινωνικών ζητημάτων που

μπορεί νά άγγίζει, της ψυχολογίας του και της ήθικης του, ή εξέταση της πλοκής και της δραματικής του τέχνης, τού διαλόγου, όλ' αυτά είναι άγνωστα στή θεατρική μας κριτική.

*

Θεατρικά έργα στην Ελλάδα δέν υπάρχουν έσως και γι' αυτό δέν υπάρχει κριτική. Είναι μία ιδέα κι' αυτή! Μά πρώτα είν' αλήθεια πώς θεατρικά έργα, μ' όλη τή σημασία της λέξης, δέν υπάρχουν; Τ'ο βέβαιο είναι πώς ενώ σ' όλα τ'α είδη του λόγου ή νεοελληνική φιλολογία έκανε σπουδαία βήματα και πώς υπάρχουν έργα που θά τ'α ζήλευε ή εκλεκτότερη παραγωγή άλλων εθνών, τ'ο θέατρο καθόλου ή έλάχιστα προχώρησε. Κι' ο λόγος είναι πώς τ'α καλύτερα, τ'α υγιέστερα στοιχεία της φιλολογίας μας, έμειναν πάντα μακριά άπ' τή σκηνή σάν κάποιος άόρατος κίντυνος νά τ' άπειλούσε. Τ'ο θέατρο τρομάζει, αυτή είναι ή αλήθεια. Ένα σκηνικό έργο παρουσιάζεται τολμηρά και θρασύ νά ζητήσει άμέτως τήν άπόδειξη της έπιτυχίας, ενώ τ'ο βιβλίο μόλις φανερώνεται σεμνό και δειλό κι' άφίνεται στο πέρας του χρόνου γιά νά πάρη τή σφραγίδα της ζωής. Τέτοια ιδέα, τέτοιος φόβος έσως, κράτησε μακριά άπ' τ'ο θέατρο πρόσωπα σεβαστά και μεγάλη πιά στή φιλολογία, ενώ παλι άλλοι άπ' τους έπιτήδειους ώρμησαν, τ'ο κυριέψαν, τ'ο κατέλαβαν, όργιάσαν κ' εξακολούθησαν νά όργιάζουν. Η ιστορία κ' ή πατρίδα εΐταν τ'α μόνα τους φιλολογικά εφόδια. Κι' αυτά φτάνουν γιά τήν έπιτυχία τους. Τέτοια έργα πώς νά δημιουργήσουν κριτική, αν είν' αλήθεια πώς τ'α έργα δημιουργούν τήν κριτική, κι' όχι ή κριτική τους συγγραφείς; Σέ τέτοια έργα έφτανε ή δημοσιογραφική κριτική, τ'α ρεπορτερίστικα λιθανίσματα, ή πρόσκληση δόξα κ' ή χρηματολογία. Η κριτική είναι άνάγκη, τ'α καλά έργα θά γεννήσουν τήν άνάγκη της καλής, της εκλεκτής κριτικής. Ως τώρα ή άνάγκη αυτή δέν υπήρχε, άφου έργα δέν υπήρχανε, μερικά όμως σημάδια φέτος μάς δείχνουν κάποιον ροδοχάραγμα δραματικής τέχνης στην Ελλάδα και μ' άπορία στρέφουμε γύρω μας νά βρούμε τήν κριτική που θά δείξη και θά μάς άποδείξη ένα μεγάλο έργο που μπορεί άξια νά γεννηθή αύριο, κ' έμεις έσως οι άμύητοι σέ κάποια μυστήρια της τέχνης, δέν θά τ'ο αντίληφθούμε.

*

Κάποια σημάδια, λέγοντας παραπανού, έννοούσα τ'α δυό τρία έργα που παραστάθηκαν φέτος· γραμμένα ή άπό νέους που τώρα μόλις φαίνονται στή φιλολογία, ή άπό άλλους γνωστούς πιά, μά που πρώτη φορά γράφουν δραματικό έργο. Τ'α έργα αυτά έχουν όλη τήν άδυναμία των πρωτοεϊών και δείχνουν τους συγγραφείς τους ολότελα άνήξερους άπό σκηνή. Τ'ο πράμα είναι πολυ φυσικό, ή δραματική τέχνη είναι κάτι ολωσδιόλου ξεχωριστό άπ' τήν έμπνευση. Όταν λέμε δραματική τέχνη, έννοούμε βέβαια τή δύναμη που έχει ο συγγραφέας, στην πιο αληθινή, στην πιο φυσική, άναπαράσταση της ζωής μας· στα στενά όρια του τόπου και του χρόνου που τού όρίζει τ'ο θέατρο. Μία τέτοια τέχνη δέν είναι ζήτημα άπλου ταιλέντου. Χρειάζεται κάποια μελέτη και ταχτική παρακολούθηση του θεάτρου. Σ' αυτά πρέπει νά υπάχη πάντα και τ'ο ταλέντο, δέν είναι όμως και τ'ο μόνο συστατικό γιά τή συγραφή θεατρικού έργου. Κ' είναι μι' αλήθεια αυτή που άποδείχεται θαμασία σ' όποιον μελετάει τ'α έργα των μεγάλων δραματικών. Στόν Ibsen ποτέ δέν έλειψε ή έμπνευση κι' όμως ή μορφή της δραματικής του τέχνης διαφέρει καταπληχτικά στα τελευταία του έργα άπό τ'α πρώτα. Οι μεγάλες ιδέες του, ή αλήθεια, κ' ή ζωή υπάρ-

